

ПРАВО ЛОВА У РИМСКОМ ПРАВУ*

Резиме

У римском праву је начелно постојало слободно право лова које се огледало са једне стране у третману дивљих животиња као ничијих ствари (*res nullius*), а са друге стране као право ловца да слободно улази на туђе земљиште ради лова. Јачањем приватне својине, слободан лов је све више представљао, гледајући из угла власника земљишта, задирање у његова својинскоправна овлашћења, због чега је морала да се направи равнотежа између права на слободан лов и имовинских интереса власника. У раду је обрађено стицање својине над дивљачи, као и историјски развој односа између слободног лова и својине.

Кључне речи: слободан лов, римско право, ничије ствари (*res nullius*), окупација (*occipatio*), својина.

1. Увод

Римљани су од давнина били вешти ловци, што потврђује Тит Ливије који пише да су замомчени Ромул и Рем одлазили у шуму да лове, „...стичући тако снагу тела и духа, не само да су били кадри да се боре са зверима него су нападали и разбојнике и потом делили пастирима оно што би од разбојника отели.“¹ Право лова је било, историјски гледано, старије од права својине. Римљани су од најстаријих времена ловили како би се прехранили и бранили од напада бројних дивљих звери. Може се претпоставити да су сусрети са дивљим животињама били свакодневна појава у животу старих Римљана јер одсуство урбаних целина, односно руралан начин живота утиче, између осталог, и на бројност дивљачи.² Због великог броја дивљих животиња, Римљани нису осећали њихов економски значај, па су их третирали као ничије

* Рад је резултат истраживања на пројекту Правног факултета Универзитета у Крагујевцу: „Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније“, који се финансира из средстава Факултета.

¹ Livius, I, 4, 8-9.

² Види Green, C. M. C., *Did the Romans Hunt*, Classical Antiquity, vol. 15, no. 2/1996, стр. 229.

ствари (*res nullius*), али су истовремено били свесни значаја и опасности дивљих животиња за њихов свакодневни живот. Ограничити лов, значило би ограничити живот људи, поготову најсиромашнијих, што би истовремено изазвало и негативне политичке последице по тадашње друштво. Због свега наведеног се не може ни очекивати да би Римљани од лова стварали привилегију доступну уском кругу људи, рестриктивно га регулишући, какав је случај у савременом праву.

2. Стицање својине над дивљачи

Дивље животиње које се налазе у стању природне слободе (*fera natura*) су у римском праву третиране као ничије ствари (*res nullius*).³ Самим тим, ловац би стицао својину над уловљеном дивљачи окупацијом (*occupatio*) која је представљала оригинарни начин стицања својине на ничијим стварима (*res nullius*), према коме се својина стицала простим узимањем таквих ствари у државину са намером да се присвоје.⁴ Домаће животиње се нису могле ловити чак и ако би побегле од власника, јер се узимало да су оне и даље у његовој својини. Ако би неко уловио на пример одбегле домаће гуске, њихов власник би могао подићи *actio furti* против ловца.⁵

Ловац је могао да лови све дивље животиње које се налазе у стању природне слободе, односно сву дивљач која се не налази под ефективном контролом неког другог лица. Да би ловац стекао својину над дивљом животињом, неопходно је било да је узме у државину са намером да је присвоји. На пример тако што ће је убити или ухватити у замку. Својину над рањеном животињом ловац би стекао тек након њеног хватања јер, као што су римски правници истицали, много тога је могло да се догоди, због чега се не би могла ухватити.⁶

Ловац је био власник ухваћене животиње све док над њом има ефективну контролу. Уколико би животиња побегла, дошло би до губитка ефективне контроле која има за последицу престанак својине над њом. Сматрало се да је животиња побегла, када је власник не може видети или, иако је на видику, када је тешко њено поновно хватање.⁷ Уколико је животиња побегла тако што би је неко ослободио, власник је могао против тог лица подићи *actio in factum*.⁸ Одбегла животиња се налази у стању природне слободе (*fera natura*) и самим тим ју је свако могао уловити и стећи својину.

³ I. 2, 1, 12.

⁴ Туцаковић, С., *Окупација у римском и српском праву*, мастер рад, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, 2021, стр. 5.

⁵ D. 41, 1, 5, 6; I. 2, 1, 16; D. 47, 2, 37.

⁶ D. 41, 1, 5, 1; I. 2, 1, 13.

⁷ Gai, *Institutiones* 2, 67; I. 2, 1, 12; D. 41, 1, 3, 2; D. 41, 1, 5 pr.

⁸ D. 41, 1, 55; Види D. 41, 1, 44.

Посебну врсту дивљих животиња су представљале оне које су имале навику да „одлазе у шуму и да се враћају“ (*animus revertendi*). На пример, такав третман су имали јелени, голубови, паунови и пчеле. Својина над овим животињама је престајала када би изгубиле намеру да се врате, односно када престане њихова навика да се враћају.⁹

3. Лов и право својине

У римском праву је постојало опште правило да се може ловити на својој или на туђој земљи.¹⁰ Практично, уколико би Тиције уловио дивљу свињу на Памфилијевом земљишту, без обзира што је ловио на туђем земљишту, Тиције би постао власник уловљене дивљачи. Из овога произилази да приликом лова могу настати супротстављени интереси ловца да слободно лови и власника земље да забрани трећим лицима приступ свом земљишту и стицање било какве користи које потичу са тог земљишта. Слободан лов представља, према томе, својеврсно кршење својинских права власника земљишта које је временом морало да буде на неки начин ограничено.

Принцип слободног лова је био прихваћен у класичном римском праву. У Гајевим Институцијама се лов обрађује као *ius gentium* начин стицања својине окупацијом без помињања било каквог сукоба који може настати између ловца и власника земљишта на којем је уловљена животиња.¹¹ Ипак, у фрагменту који се у Дигестама приписује Гају, а који је изведен из дела „*Res Cottidiana*“, поред става да за стицање својине над дивљим животињама и птицама није важно да ли су уловљене на својој или туђој земљи, додаје се и да лицу које долази на туђу земљу ради лова или пецања, власник, уколико то сазна, може да законски забрани његов улазак.¹² Наведено правило је највероватније творевина која је настала у посткласичном праву. Међу романистима постоји распрострањено мишљење да „*Res Cottidiana*“ представљају посткласично дело,¹³ али и да се анализом фрагмената који су проистекли из овог дела могу наћи елементи који су унети од састављача Јустинијанове кодификације, или пак они који су продукт посткласичног рада, као и они изворни, односно класични.¹⁴

Слично као у Гајевим Институцијама, ни у Павловом фрагменту у D. 47, 2, 26 нема трага о могућем спору између власника земљишта и ловца, као ни о

⁹ Gai Inst. 2, 68; D. 41, 1, 5, 5; I. 2, 1, 15.

¹⁰ D. 41, 1, 3, 1.

¹¹ Gai Inst. 2, 66.

¹² D. 41, 1, 3, 1.

¹³ Lombardi, G., *Liberta di caccia e proprieta privata in diritto romano*, *Bulletino dell' Instituto di Diritto Romano Vittorio Scialoja* vol. 12, no. 53-54/1948, стр. 275; Van der Merwe, C., *The Roman law of occupatio*, University of the Orange Free State, 1966, стр. 16.

¹⁴ Schultz, A., *History of roman legal science*, Oxford, 1946, стр. 167 и 168.

његовом евентуалном решењу. Њиме је само предвиђено да неће одговарати за крађу онај који са туђег земљишта узме дивље пчеле или њихово саће зато што не припадају власнику земљишта.¹⁵ Дакле, власник земљишта није могао да подигне *actio furti* против ловца, што је и разумљиво с обзиром да је дивљач непосредно пре хватања третирана као ничија ствар (*res nullius*) коју је ловац стицао самим уловом.

Кључна чињеница из које произилази да је лов у класичном праву био слободан, јесте то да највероватније није постојало процесуално средство које би било на располагању власнику земљишта у случајевима када би ловац, упркос претходној забрани власника, ушао на његово земљиште јер да је постојало, вероватно би се о томе могао наћи неки траг у изворима. Поред тога што је на основу D. 47, 2, 26 јасно да власник није могао да подигне *actio furti*, исто тако ни примена *interdictum quod vi aut clam* није долазила у обзир. Наиме, овај интердикт је одобран у случају радова или направа на земљишту које је неко насилно (*vis*) или потајно (*clam*) учинио непоштујући забрану власника или држаоца.¹⁶ Венулеј је навео да је Требације сматрао да ће бити одговоран за силу или потају онај који унесе балегу док пролази кроз нечију фарму, кршећи претходну забрану власника иако није проузроковао никакву штету, нити променио изглед његове фарме, а да се таквом схватању успротивио Лабееон са аргументом да би онда неко које само ловио на нечијој фарми, а да није предузео никакве радове, био одговоран по интердикту.¹⁷ Из овога несумњиво произилази да власник није могао да забрани ловцу да ступи на његово имање и да самим тим није могао да употреби *interdictum quod vi aut clam*.

Једини извор који доводи у питање претходно анализирано становиште класичног права у погледу слободног лова представља Калистратов фрагмент из Дигеста у коме се наводи да је Антонин Пије у рескрипту који је упутио хватачима птица (*ausceps*) написао да није у реду да хватају птице на туђој земљи без сагласности власника.¹⁸

С обзиром да је Антонин Пије своју одлуку саопштио рескриптом, може се претпоставити да је реч о поступку *per rescriptum principis*, који је заузимао значајно место у историјском развоју екстраординарног поступка. Наиме, странке су могле још од Августа да се обрате принцепсу, под условом да се претходно нису обратиле магистрату или царском чиновнику, како би принцепс решио изнети спор рескриптом.¹⁹ Ово се најчешће догађало у случајевима за које не постоји адекватна правна заштита у дотадашњем

¹⁵ D. 47, 2, 26.

¹⁶ Више о томе Станковић, Е., Владетић, С., *Римско право*, Крагујевац, 2021, стр. 265.

¹⁷ D. 43, 24, 22, 3.

¹⁸ D. 8, 3, 16.

¹⁹ Више о томе: Станковић, Е., Владетић, С., *нав. дело*, стр. 220.

праву.²⁰ Суштински, може се рећи да у овом случају принцип обавља сличну улогу као и учени правници са *ius respondendi ex auctoritate principis*.²¹

У конкретном случају је вероватно између једног или више хватача птица и власника земљишта настао спор у којем је једна страна тврдила да може да слободно хвата птице на туђем земљишту, а друга да то није могуће уколико се претходно успротиви. Вероватно је спор настао у некој источној провинцији царства зато што је сам текст рескрипта био на грчком језику.²²

Наведеним рескриптом је предвиђена могућност да власник земље забрани трећим лицима да хватају птице на његовом земљишту. Не треба интерпретирати овај фрагмент у смислу да нико није смео да хвата птице без претходне изричите сагласности власника, већ да трећа лица нису могла да хватају птице на туђем земљишту уколико постоји претходна забрана власника,²³ а то потврђују и каснији извори посткласичног и Јустинијановог права. Антонин Пије је наведеним рескриптом највероватније решио конкретан случај који се појавио у некој источној провинцији и на тај начин створио одређено правило које ће се примењивати у будућим истоверсним ситуацијама. Није познато да ли су и каснији рескрипти следили принцип који је успоставио Антонин Пије, али због чињенице да је педесетак година касније Калистрат уврстио предметни рескрип у *Libri de cognitionibus*, може се извести закључак да је јуриспруденција временом прихватила принципсов рескрип као опште правило.²⁴ Овим рескриптом није поменуто одређено процесуално средство које би странке имале на располагању, али је зато трасиран пут даљег развоја права лова.

Посткласичним и Јустинијановим правом направљен је својеврсни компромис између интереса ловца да лови без територијалног ограничења и власника земљишта да забрани улазак на своје земљиште трећим лицима, те самим тим и ловцима. И даље се заступа став да нема разлике у томе да ли неко лови на својој или на туђој земљи. Међутим, компромис је направљен тако да власник може да забрани приступ ако опази некога да иде на његово земљиште са намером да лови или хвата птице.²⁵

Самим тим је и наведено правило класичног права у D. 47, 2, 26, да свако може на туђем земљишту да хвата дивље пчеле и узима њихово саће,²⁶ у складу са развојем права лова, прецизирано у Јустинијановим Институцијама: „И пчеле су по природи дивље. Оне које се на твој стаблу роје, не сматра се да су твоје прво, него их скупиш у кошницу, као што нису твоје ни птице које су на

²⁰ Costa, E., *Profilo storico del processo civile romano*, Roma, 1918, стр. 197-198.

²¹ Види Станковић, Е., Владетић, С., *нав. дело*, стр. 74.

²² Lombardi, G., *нав. чланак*, стр. 308.

²³ *Исто*, стр. 307.

²⁴ Van der Merwe, C., *нав. дело*, стр. 18.

²⁵ I. 2, 1, 12.

²⁶ D. 47, 2, 26.

твом стаблу гнездо савиле. Зато, буде ли их ко други скупио, тај ће да постане њихов власник. Саће од њих – ако су које урадиле – може кому драго да носи. Пре него се је шта у то дирнуло-, ако опазиш да неко долази на твоје земљиште-, наравно да ћеш имати право да му приступ забраниш...²⁷

Дакле, власник је могао забранити ловцу да уђе на његово земљиште ради лова, али под условом да ту забрану саопшти пре него што је ловац ступио на његово земљиште. Прилично неправично би било ако би власник могао на пример да забрани ловцу да лови у моменту савладавања животиње, када је ловац већ ступио на његово земљиште како би ухватио дивљу свињу коју је неколико километара изван његовог земљишта почео да гони. Такво понашање власника би се могло квалификовати као злонамерно јер његова забрана представља само жељу за стицање користи од уловљене дивље свиње. Уколико би власник земљишта ометао ловца, а да претходно није забранио његов улазак, ловац би могао да подигне *actio iniuriarum* против власника. Са друге стране, ако је постојала власникова забрана коју ловац није поштовао, власник би могао да подигне *actio iniuriarum* против ловца.²⁸

Посебна правила су постојала у погледу земљишта које је по својим особинама било предодређено за лов, односно чија је конфигурација таква да је једини или најчешћи плод (*fructus*) земљишта био приход од уловљене дивљачи. Данашњим речником се може рећи да је такво имање заправо било својеврсно ловиште. С обзиром на то, постојало је правило да ће, уколико би неко тестаментом оставио у легат земљиште чији приходи се у потпуности или претежно остварују ловом, легатар добити и мреже, псе, робове-ловце и све остало што чини опрему за лов (*instrumenta venationis*) јер је таква опрема представљала *instrumentum fundi*.²⁹

Ипак, дивљач никада није била плод земљишта. Тако у погледу односа између власника земљишта и ловца не постоје сачувани извори о томе да су дивље животиње представљале плод власниковог земљишта јер би онда ловац, уловом дивље животиње, починио крађу (*furtum*) и самим тим би власник имао право на *actio furti*. Исто тако се ни у односу плодоуживаоца и „голог“ власника дивља животиња није третирао као плод земљишта,³⁰ међутим у посткласичном праву, а можда и у класичном,³¹ приходи од лова које оствари плодоуживалац сматрали су се плодом земљишта.³² Ово правило је посебно долазило до изражаја код установљења плодоуживања на земљи која има

²⁷ I. 2, 1, 14.

²⁸ D. 47, 10, 13, 7.

²⁹ P. S. 3, 6, 41; P. S. 3, 6, 45; P. S. 3, 6, 66; D. 33, 7, 12, 12-13; D. 33, 7, 22 pr;

У опрему земљишта (*Instrumentum fundi*), убрајале су се покретне ствари које су биле потребне за обрађивање земље; Види Eisner, B., Horvat, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 1948, стр. 208.

³⁰ D. 7, 1, 62 pr.

³¹ Lombardi, G., *нав. чланак*, стр. 328.

³² P. S. 3, 6, 22; D. 7, 1, 9, 5; D. 22, 1, 26.

карактер ловишта, јер је управо циљ успостављања таквог плодуживања и био стицање цивилних плодова (*fructus civiles*) од стране плодуживаоца. С тога, уколико би власник ловио на земљишту које је дао у плодуживање и од тог улова остварио приходе, плодуживалац би имао право да подигне *vindicatio ususfructus*, односно *actio confessoria*.³³

*Saša Tucaković, LL.M.,
Assistant*

RIGHT TO HUNT IN ROMAN LAW

Summary

In Roman law, in principle, there was a free right to hunt, which was reflected on the one hand in the treatment of wild animals as ownerless things (res nullius), and on the other hand as the hunter's right to freely access the other people's land for the purpose of hunting. With the strengthening of private ownership, free hunting increasingly represented, from the point of view of the landowner, entering in the domain of his ownership rights, which is why a balance had to be made between the right to free hunting and the owner's property interests. The paper deals with the acquisition of ownership over game, as well as the historical development of the relationship between free hunting and ownership.

Key words: *free hunting, Roman law, ownerless things (res nullius), occupation (occupatio), ownership.*

Литература

- Van der Merwe, C., *The Roman law of occupatio*, University of the Orange Free State, 1966.
Gai *Institutiones*, превод Станојевић, О., Београд, 1982.
Green, C. M. C., *Did the Romans Hunt*, *Classical Antiquity* vol. 15, no. 2/1996.
Eisner, B., Horvat, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 1948.

³³ Тужба за заштиту плодуживања настала је у класичном праву и због сличности са *rei vindicatio* добила је назив *vindicatio ususfructus*, односно *vindicatio servitutis*, а назив *actio confessoria* добила је у Јустинијановом праву; Станковић, Е., Владетић, С., *нав. дело*, стр. 271.

- Јустинијанове Институције, превод Бакотић, Ј., Београд, 1912.
Costa, E., *Profilo storico del processo civile romano*, Roma, 1918.
Lombardi, G., *Liberta di caccia e proprieta privata in diritto romano*, Bulletino dell' Istituto di Diritto Romano Vittorio Scialoja vol. 12, no. 53-54/1948.
Paulo, Sentencije (Iulii Pauli, Sententiae ad filium), превод Ромац, А., Загреб, 1989.
Станковић, Е., Владетић, С., *Римско право*, Крагујевац, 2021.
Тит Ливије, *Историја Рима од оснивања града*, превод Мирковић, М., Београд, 2012.
Туцаковић, С., *Окупација у римском и српском праву*, мастер рад, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, 2021.
Schultz, A., *History of roman legal science*, Oxford, 1946.
Watson, A., *The Digest of Justinian*, University of Pensilvania Presss, Philadelphia, 1998.